

re 1656 elején a *Siralmas könyörgő levél* első fogalmazványát, melyet azután 1659-ben, a ránk maradt szövegezésben átalakítottak. Az „alkotó iratok szerzőit, az összeállítás elkészítőjét is a Habsburgok magyarországi politikájával elégedetlen arisztokrata politikusok köznemesi familiárisainak a körében” keresi Péter. „A magyar köznemességet a XVII. század közepén eddig határozottan protestánsnak tudtuk, és ebben, a katolikus arisztokráciával is szembe forduló, protestáns köznemességben láttuk a katolikus uralkodóházzal szemben fellépő Habsburg-ellenesség legfőbb bázisát.” Most azonban kitér, „hogy a magyarországi Habsburg-ellenességnek volt egy kifejezetten katolikus, sőt protestánsellenes, a főnemesi politikát támogató, illetve arra támaszkodó bázisa.”

Ennek a rétegnek szövegileg is ránk maradt állásfoglalását alakította át a *Siralmas panasz* összeállítója, úgy hogy elhagyta a katolikus szellemű részeket és beiktatott egy köznemesi, protestáns szellemű passzust, *A religióban való különbözőségeket ami illetheti kezdetűt*, ahol az ország szabadságának és a vallás-szabadságának az összefüggését fejti ki; valamint beiktatta Zrínyi *Török Afiumának* mintegy 2/3 részét. Az elsőt a *Siralmas könyörgő levélnek* *Az eretnokségről* szóló passzusa helyébe, annak cáfolatául írta egy, az erdélyi dolgokat jól ismerő evangélikus személy, aki a *Török Afiumából* átemelt résszel II. Rákóczi Ferencnek a tervét, az 1705-i országgyűlésen tárgyalni szándékozott hadszervezési szándékát akarta támogatni.

Az 1705-ös átdolgozás az eredetileg katolikus, protestánsellenes írást eszméi mondani-valóját tekintve szinte az ellenkezőjére változtatta. Éppen azért, mivel ez a változtatás százszázalékos ideológiai fordulatot jelentett, talán nem is helyén való a *Siralmas panasz* két „szövegváltozatóról” beszélni.

Péter bevezető tanulmányában három röpírat keletkezésének a körülményeit vizsgálta. Közülük kettőről, az eddig Pálfalvay-féle röpíratnak nevezett írásról és az 1705. évre lokalizált *Siralmas panaszról* számos meglepő új megállapítást hozott napfényre dolgozatában. Ennek függelékeként pedig kiadta az 1659-es *Siralmas könyörgő levélét*.

Betűhívnek mondott közlésében dőlt betűkkel szedette a *Siralmas panaszban* elhagyott szövegrészeket. Kár azonban, hogy ebben nem következetes, az elhagyásokat — bár ezek általában csak rövid terjedelműek — nem mindig emeli ki. Szövegközlése filológiai-lag nem pontos. Sok eltérés állapítható meg az ékezetek kitételében, elhagyásában, egyes betűk felcserélésében (és helyett s, az helyett ez, u helyett v). Több olvasati (sajtó-?) hibája van: *io, törökök, ordinaria, mindenüt, gyaláztatik, köllenek, Ereie, akar, csalatik, már, és helyett is, Törökö, ordinaira, mindenöt, gyláz-*

tatik, öllenek, Ereire, aka, eslatik, néd, sé stb. Ezek között értelemzavaró is akad, mint a *néd a már, öllenek a köllenek, csoda étellel erős-sétet* a „csoda *tétellel!*” helyett stb. Megtévészto a kiadás szövegében az egyes bekezdések előtt álló szám, mely gyakorlatilag hasznos eljárás, de meg kellett volna említenie, hogy a kézirat nem tartalmazza ezeket. Viszont a kéziratban számos, címként kiemelt passzus van (pl. a 10, 16, 21, 23, (az első száva l), 24,38 stb. bekezdés), ezek feltüntetése tetszetősen és értelmesebben tagolta volna az összefolyó szöveget. Meg kellett volna talánia a módját, hogy a szövegben eszközölt javításokat, sor közé írásokat, áthúzásokat jelezze. És ahogyan egyes esetekben a hibás szavak javítása (sokasítol, szokásítól) cselekedetet (cselekedetek l), mik (mit), sóp (csópp) stb.) segítette volna a szöveg első olvasásra való megértését, ugyanúgy a megértést könnyítette volna meg, ha a kis és nagy betűk használatában, valamint a központosásban nem ragszkodott volna mindig az eredetihez. Egyszerűsíteni lehetett volna a magánhangzók kvantitásának feltüntetését a mai szokástól eltérő jelölések megváltoztatásával, elsősorban az *ő* és *ü* felett állandóan használt hosszú ékezetek kicserélésével, hiszen a XVII. század kézíratai általában nem következetesek a hosszúság és rövidség jelölésében.

Mindezek természetesen, nem változtatnak azon a tényen, hogy Péter Katalin szövegkiadásával s bevezető tanulmányával jó munkát végzett, és nagy szolgálatot tett mind az irodalomtörténészeknek, mind a történészeknek.

Varga Imre

Bibliotheca Békésiensis. 1—6. köt. Békécsaba — Gyoma — Orosháza. — 1. Emlékez-zünk Vég—Gyula várarul. 1967. 99 l. — 2. Haán Lajos: Békécsaba története. 1968. 106 l. — 3. Vallomások a legnagyobb magyar faluról. 1969. 100 l. — 4. Kner Imre gondola-tai az életről, az irodalomról, a könyvművé-szetről. 1970. 124 l. — 5. Tessedik Sámuel ír-a saiból 1970. 120 l. — 6. Haán Lajos naplója. (Részletek). 1971. 116 l.

Ismertetésünk fontos vállalkozásról, a Bib-liotheca Bekesiensisről ad hírt. A sorozat a békécsabai Rózsa Ferenc Gimnázium nyom-daipari szakközépiskolája vizsgamunkáiként jelenik meg, bibliofil jelleggel, esetenként öt-száz példányban. Mivel az iskola anyagi lehe-tőségei korlátozottak, az egyes kötetek külön-böző szervek, intézmények támogatásával, azokkal közös kiadásban látnak napvilágot. *Emlékezzünk Vég—Gyula várarul* kötetük, (el-ső kiadványuk 1967-ből), Haán Lajos: *Békés-csaba történetéből* készült válogatásuk, továbbá a sorozat eddigi utolsó kötete, Haán Lajos naplójából összeállított kivonat Békécsaba

Városi Tanácsa segítségével jelent meg. *Vallomások a legnagyobb magyar faluról* gyűjteményük megjelenését az orosházi Városi Tanács támogatta, Kner Imre gondolatai kötetüket érthetően a gyomai Községi Tanács. Tessedik Sámuel írásaiból összeállított gyűjteményüket a Magyar Pedagógiai Társaság, pártfogolta. Az egyes kötetek évfordulóhoz is kapcsolódnak, a Kner-kötet pl. a gyomai nyomdászati múzeum megnyitására kötődik, a Haán-napló a neves helytörténész halálának 80. évfordulójához.

A sorozat megjelenését (a vizsgamunkajellegtől eltekintve) korunk feléledt helytörténeti érdeklődése is indokolja. Bár kis példányszámban megjelenő sorozatról beszélhetünk, mely könyvkereskedői forgalomba nem kerül, de kiváló tipográfiai alkotásokról, melyek a köteles példányokon túl eljutnak pl. a londoni British Múzeum, ill. a washingtoni Library of Congress gyűjteményébe is, érdemes róla tehát mélyrehatóbban is szólni.

Észrevételeink részben filológiai jellegűek. Az említett első kötet közli a *Cantio de militibus pulchra*, részletet ad Istvánffy: *Historiarum de rebus Hungaricis Libri* munkájából, (Gyula 1566-os ostromát a 23. könyvből), és nagyon helyesen teljes szövegében közli Vörös Mihály: *A bajnokok Vég—Gyula várában* c. XIX. század eleji hősi éneket, mely kimutathatóan egy régebbi, azóta elveszett lantos kéziratra megy vissza. Ezért az utóbbi ponyva-versnek érthetően nagy irodalma van, többször írt róla Eckhardt Sándor (pl. It, 1952, 58—68.; ItK 1969, 456). Arany János forrásaival veti össze Komlós Tibor (ItK 1965, 585—596). Kiadványunk azonban mindezt nem említi, jöllehet még a legszűkezzabotabb jegyzetanyagban is érdemes erre néhány sort kiszorítani! Akár a *Cantio* rovására is, mely utóbbi a *Hét évszázad magyar versei* minden kiadásában megtalálható. A közölt Istvánffy műről is csak annyit tudunk meg, hogy a részlet „A XVII—XVIII. század (!) jeles történetírójának nagyszabású latin nyelven írt munkájában” szerepel. Vörös Mihály csaknem ismeretlen ponyva-verse néhány példányának lelőhelyét is kerestem a kiadványban. Haán Békéscsaba történetéből készült válogatásnál csak annyit tudunk meg, hogy „részben a korabeli helyesírással” közli kiadója a szöveget. De milyen változtatásokat vélt szükségesnek? Kiderül az is, hogy az 1968-ban megjelent válogatás alapszövege 110 évvel korábban hagyta el a sajtót. Helyszülte miatt maradtak el fejezetek, de biztosan elhagyhatók voltak-e a csabai lelkészek levelei, versei? A Kner Imre gondolatai c. válogatás láthatóan *A könyv mestere. Kner Imre levelezése* (Magyar Helikon 1969) c. munkát használta forrásmunkaként, alapszövegként. Nem tudom, nem lett volna-e érdemesebb valamelyik már hozzáférhetetlen Kner-előadást kiadni újra?

A munka átveszi az alapszöveg jegyzetelésének bizonytalanságait. „Werkbund” — munkaszövetség. Elég-e? a „vogelfrei” csak Kner szövegében kap ’törvényen kívüli’ értelmet. Budai György személyiség, jóval több grafikusnál, főiskolai tanárnál! Földessy Gyula esetében fontos, hogy költő? Lesznai Anna halálózási évenél kérdőjel áll, az író 1966-ban hunyt el! Mata János igaz, hogy leváltáros volt, de elsősorban sajátos, egyéni, archaikus stílust kialakító grafikus, ezt hangsúlyozottabban jeleztem volna! Jó néhány névhez további magyarázatot igényelnénk!

Haán diákeveiről és későbbi lelkészkedéséről szóló naplót kiadni nagyon okos gondolat volt, a németországi tanulmányokat folytató XIX. századi magyar diák életének hű tükré, emlékezetes sorokat találunk a vármegyei választási visszaélésekről, az ún. bunkokráciáról is. A szép forrás közzétételét itt esetenkénti kéziratolvasati pontatlanságok jellemzik. A thüringiai városka hol Walterschanden, hol Walterschansen alakban olvasható, bizonyára Waltershausen áll a kéziratban, a Siilhonetten bizonyára Silouetten—árnyrajzok—alakban helyes, nincs Tranfall, a híres vizesés Tranunfall! Az orosházi hétköznapokat, a földmunkások harcos életútját a *Vallomások a legnagyobb magyar faluról* kötetből ismerhetjük meg. Leginkább irodalmi értékű Darvas József *Nyaralási naplója*, bár Csizmadia Sándor: *A mi hőseink* c. írása (*Népszava* 1904) is fontos adatokat rögzít az agrárszocialista könyvtárak kialakulásáról, röpiratok csempészéséről, és a csendőröknek ezzel összekapcsolódó lóvátevéséről.

Szívesen forgattuk a XVIII. századi szellemi életünkben jeles szerepet játszó Tessedik Sámuel *Önéletírását*, röpiratát: *A paraszt ember Magyarországon mitsoda és mi lehetne?* Itt csak azt sajnáltuk, mint sok más kötet esetében is, hogy a szép kiadványokhoz szinte nem lehet hozzájutni! A *Vég—Gyula* váráról szóló versgyűjtemény és a Tessedik-kötet bizonyára számos érdeklődőt vonzott volna. Nem kísérelhetné meg az iskola ilyen esetekben (Knerék mintájára) az előfizetése terjesztését?

Örömmel köszöntjük a szép vállalkozásukat, a felsorolt hibák kis figyelemmel könnyen javíthatók!

Kovács József László

Pándi Pál: — **Pálmai Kálmán; Petőfi Sándor.** Bp. 1973. Gondolat K. 332 l. (Nagy Magyar Írók)

A Petőfi-évfordulóra kiadott kötet 29 800 példányban jelent meg a „Nagy Magyar Írók” sorozatában, olcsó áron, jó nyomdai kivitelben; és — a sorozat célkitűzése szerint — eljut azokhoz is, akik az operaházi ünnepek tévé-közvetítésén vagy a napilapok megemlékezésén túl magáról a jubileumról